

Billede: Clio the muse of history: [Clio in Greek Mythology - Greek Legends and Myths](#)

Kilder – forstå hvordan de bruges

en guide til lærere & undervisere

Historiefaget er en arv, en faglig tradition, institutionaliseringen af vor kulturs trang til at søge forklaring, inspiration og adspredelse i fortiden...

Følgende oversigt berører ikke spørgsmål af erkendelsesteoretisk eller historiografisk art eller om historiens væsen, berettigelse, funktion og relation til andre videnskabelige discipliner. Det er blot en praktisk anvendelig introduktion til, samt oversigt over, kilder og kildekritik som historisk metode.

I følgende bliver kildekritikken placeret i en mere hermeneutisk forståelse. Udgangspunktet for kildekritikken præsenteret herunder er derved **problemstillingen** (spørgsmålet) samt det **erkendende subjekt** (historikeren, eller den der ønsker at bruge en kilde).

Hvad er en kilde?

En kilde er en rest af fortiden. Men denne rest kan ikke stå alene, forstået således at den er først en kilde, når den er en **kilde til** noget. Og den bliver først til noget når den bliver sat i relation til en problemstilling. Man skal altså forstå at med ordet 'kilde' menes der 'kilde til.' Man kan se på kilder som data, men i stedet for at efterprøve denne data, så genvurderer og fortolker man ud fra sin problemstilling. Man kan derfor ud fra én kilde komme frem til mange forskellige resultater. Ovenstående kalder man også for det funktionelle kildesyn.

Konkluderende bliver kilden altså først til en kilde når den **fungerer** som en kilde ved at blive benyttet af et menneske som led i forskning eller formidling. En kilde i sig selv kan derfor ikke være 'god' eller 'dårlig', da kvaliteten afhænger af kildens forhold til problemstillingen. Man skal altså huske at spørge: "Hvad er det en kilde til?" og derefter kvalitetsvurdere kilden.

Når man arbejder med kilder, kan det være en fordel at dele dem op. En meget anerkendt måde at opdele sine kilder er i primær og sekundær.

Primær kilde	Det er en kilde der ikke bygger på nogen anden <u>bevaret</u> kilde.
Sekundær kilde	Det er en kilde der tolker og gengiver <u>stadigt eksisterende</u> kilder.

Primære og sekundære kilder må ikke sammenlignes med første- og andenhåndsberetninger.

Da vi har fastslået at der ikke er 'gode' eller 'dårlige' kilder, blot 'kilder til', bruger man ikke betegnelserne primær og sekundær som en kvalitetsvurdering af kilderne. Det er blot en konstatering af kildematerialets sammenhæng og deres indbyrdes forhold. Sekundære kilder er altid produceret efter den primære kilde, men det er historikerens spørgsmål, der afgør, om den enkelte kilde er primær eller sekundær. "(...)ved at studere de sekundære lag får man en masse levnslutninger forærende og dermed også en bedre mulighed for at foretage en vidneværdsættelse af de primære lag" (Olden-Jørgensen, s. 75).

(Vidneværdsættelse: En vurdering af ophavsmandens troværdighed både mht. evne, vilje og mulighed for at sige sandheden, sådan som vi i dag ville opfatte den.)

Man kan også opdele kilderne i førstehånds- og andenhåndsberetning

Førstehåndsberetning	En førstehåndsberetning er en beretning skrevet af en person der selv har oplevet den gældende begivenhed vedkommende beretter om. Det er et øjenvidne, og derfor bliver denne kategori også kaldt for førstehåndsvidne.
Andenhåndsberetning	En andenhåndsberetning er udarbejdet af en person der ikke selv har været til stede ved den gældende begivenhed vedkommende beretter om.

Hvordan forstår vi vores kilder?

Det er vigtigt at forstå kilderne for at vurdere deres værdi for vores problemstilling. Man kan komme nærmere på kilderne ved at identificere følgende:

Genre	Hvilken slags tekst er der tale om? Man kan misforstå meget, hvis man ikke har klarlagt tekstens genre. For eksempel er det ikke alt man skal læse bogstaveligt, når man arbejder med en komedie som kilde, og derfor er genren, og dennes lingo, essentiel at forstå, når man skal arbejde med en kilde.
Præcision	Opgør med 'gode' og 'dårlige' kilder! Stil spørgsmålene: <ul style="list-style-type: none">- Hvad er kilden i sin oprindelige sammenhæng?- Hvad kan kildes bruges til i forhold til vores problemstilling?
Tendens	Kildens tendens er et spørgsmål om hvorvidt der i teksten ligger et bestemt, overordnet syn på det emne som kilden skal bruges som kilde til. Er der f.eks. et gennemgående positivt eller meget kritisk syn de begivenheder eller personer der beskrives? Tendenskritikken skal befri os for naivitet! Stil spørgsmålene: <ul style="list-style-type: none">- Hvilken dagsorden er gældende?- Til hvis fordel tjener kilden?- Hvilken ideologi afspejles?
Kontekst	At forstå en kilde er at forsøge at relatere den til sin oprindelige kontekst. Hvor vigtig konteksten er, afhænger selvfølgelig af problemstillingen.

Hvordan bruger vi kilder?

”Det hører til historiefagets grundvilkår, at genstanden for den videnskabelige erkendelse principielt er ikkeeksisterende i den forstand, at tiden ikke er mere. Kun resterne af fortiden og bevidstheden om den, deriblandt historikernes rekonstruktioner, eksisterer.” (Olden-Jørgensen, s. 16). Historieskrivning er altså en rekonstruktion og ikke en konstruktion, da vi må erkende, at fortidens mennesker har eksisteret og fortjener at blive taget alvorligt.

Kildekritikken er det der sikrer rekonstruktionen mod vilkårlighed. Det er altså den kritiske refleksion over forholdet mellem kilderne og subjektets rekonstruktion af fortidige hændelser. Det er en form for problembevidsthed.

Kildekritikken er en todelt affære:

1. Den videnskabelige erkendelse der bliver drevet frem ved kildekritisk metode som sætter grænser for f.eks. emne, resultat osv.
2. Den heuristiske side, som hjælper med at finde og opdage nye potentialer i en kilde. Det handler om at indse at det er spørgsmålet der er drivkraften for den kildekritiske analyse og resultatet der kommer derved.

Det er ikke blot nye opdagelser i arkiverne der driver historien, det er også nye synsvinkler, interesser og spørgsmål. Spørgsmål eller spørgsmålene til kildematerialet ændrer sig undervejs. Og det er væsentligt at det ændrer sig, da man ofte har en forforståelse der naturligvis præger det kildemæssige arbejde, men som man skal være bevist om. Igen, det handler om problembevidsthed. Først når spørgsmålene er stillet kan man forholde sig kritisk og videnskabeligt til besvarelsen.

Den historiske undersøgelse er styret, ikke blot af kilderne og sekundær litteratur, men i den grad også af problemstillingen, problemstillingen, eller spørgsmålet burde faktisk dominere undersøgelsen, hvorefter kildematerialet skal konkretisere.

Den kritiske sans er en stor del af det kildekritiske arbejde. I arbejdet med kilder giver den kritiske sans udslag i opmærksomhed over for forfalskninger, altså kildens autencitet, samt tendens. Historikere har nemlig gennem mange år brugt kilder til at fremme egne formål (historiebrug), og derfor er det væsentligt at afdække kildernes autencitet og tendens, men altid i samspil med sin problemstilling.

Kritisk sans skal nemlig også udøves overfor sig selv, når man sidder og vurderer kilder → Hvorfor vælger man for eksempel at fremhæve noget, og ikke noget andet i sin undersøgelse. Indlevelse er ligeledes essentielt i det kildekritiske arbejde. Man skal være opmærksom på sin egen person, ikke blot som en kilde til subjektivisme, men også som det egentlige erkendelsesredskab.

Man kan bruge kilder på to forskellige måder; enten som beretning eller som levn. Følgende er en oversigt over betydningen samt fremgangsmåde.

Kilde som beretning – Beretningsudnyttelse	Når man udnytter de oplysninger, som en kilde selv meddeler, udnyttes den som beretning. Her er det vigtigt at vurdere ophavsmandens tendens.
Kilde som levn – Levnsudnyttelse	Når man udnytter kilden som en rest af fortiden udnyttes den som levn. Levnsudnyttelse kan også være kilden som udtryk for ophavssituationen i bred forstand.

Alle skriftlige og billedlige kilder kan udnyttes som både beretning og levn. Genstande uden noget kommunikativt indhold kan kun udnyttes som levn (f.eks. arkæologiske fund). Beretninger og levn kan logisk adskilles, men i arbejdet med kilder vil man springe frem og tilbage mellem dem.

Hvorfor bruger man kildekritik som historisk metode? Det handler om hvordan historien bliver til. Ud fra kilder rekonstruerer det erkendende subjekt, det kunne for eksempel være en historiker, fortiden, ikke som den **var**, men som den **er** for historikeren i det øjeblik vedkommende rekonstruerer den. Det er derfor kildekritik er en væsentlig metode. Fordi historien ikke bare er noget der bliver fundet. Historien bliver rekonstrueret. Igen og igen.

Derfor siger man at "Al autentisk historie er samtidshistorie" (Benedetto Croce).

Kildekritisk fremgangsmåde

Relatér kilden til problemstillingen: Hvad er det for en begivenhed/situation kilden skal fortælle noget om?
Identificér genren: Hvad er det for en slags kilde? (Eksempel: artikel, bygning, dagbog, våben).
Relatér kilden til sin oprindelige kontekst: <ul style="list-style-type: none">- Hvornår er kilden fra?- Hvordan var samfundet på kildens samtid? Er der nogle vigtige forskelle fra i dag, der kan have indflydelse på kilden?- Hvordan er kilden mon blevet modtaget i sin samtid?
Identificér om det er den første kilde der omtaler den begivenhed man undersøger: <ul style="list-style-type: none">- Er kilden primær?- Er kilden sekundær?
Identificér afsender: <ul style="list-style-type: none">- Beskriv afsender med et par stikord, f.eks. mand/kvinde, adelig, politiker, tjener.- Var vedkommende selv til stede ved den begivenhed vedkommende omtaler (første-håndsberetning)?- Har vedkommende oplysninger fra et andet sted? (andenhåndsberetning)?- Hvad kan ovenstående have af betydning for afsenders troværdighed? Tror du afsender taler sandt? (Hvis du har svært ved at vurdere det, gå eventuelt videre og svar på næste punkt først).
Klarlæg afsenders troværdighed: <ul style="list-style-type: none">- Husk at alt fra personlig begavelse og morale, til sociale forhold, kulturelle normer og politiske omstændigheder, kan påvirke afsenders troværdighed.- Hvad tror du afsenders intention med kilden har været?- Har afsender viljen til at fortælle sandheden?
Klarlæg kildens tendens: Undersøg om der er en skjult dagsorden der strider imod eller understøtter samfundets normer på kildens samtid og/eller afsenders formål. <ul style="list-style-type: none">- Hvilken dagsorden er gældende i samfundet?- Til hvis fordel tjener kilden?- Hvilken ideologi afspejles? (f.eks. politisk). Eventuelt sammenlign med andre kilder og andre tekster skrevet af afsender.
Levnsudnyt kilden: <ul style="list-style-type: none">- Hvordan er kilden et udtryk for den fortidige virkelighed?
På baggrund af problemstillingen: Er det så en god, troværdig kilde? Hvis nej, hvad kunne det så være en kilde til?

Litteratur

Collin, Finn & Simon Køppe (red.) (2014): *Humanistisk Videnskabsteori*, Danmark: København, Lindhardt og Ringhof A/S.

Nielsen, Mie Femø & Svend Skriver (red.) (2019): *Metodekøgebogen – 130 analysemetoder fra humaniora og samfundsvidenskab*, Danmark: København, U Press.

Olden-Jørgensen, Sebastian (2016): *Til Kilderne! Introduktion til historisk kildekritik*, Danmark: København, Gads Forlag.